

Aldring og helse
Nasjonalt senter

Samtykkekompetanse, fullmakt og vergemål

Dagens agenda

- Del I
  - Samtykke
  - Samtykkekompetanse
- Del II
  - Fullmakt
  - Fremtidsfullmakt
  - Vedvarende fullmakt
  - Legalfullmakt
  - Vergemål

Aldring og helse
Nasjonalt senter

Del I: Samtykke og samtykkekompetanse

Samtykke til helsehjelp

- Det klare utgangspunktet er at pasienten må samtykke til helsehjelp
  - Pasienten kan også nekte helsehjelp
- Pasienten kan samtykke *uttrykkelig* eller *stilltiende*
- For at et samtykke skal være gyldig må pasienten
  - 1) få tilstrekkelig og tilpasset *informasjon*
  - 2) samtykke *frivillig*
  - 3) ha *samtykkekompetanse*
- Pasienten kan trekke samtykket tilbake

Samtykkekompetanse – hva sier loven?

Pasient- og brukerrettighetsloven § 4-3 annet ledd:

"Samtykkekompetansen kan bortfalle helt eller delvis dersom pasienten på grunn av fysiske eller psykiske forstyrrelser, senil demens eller psykisk utviklingshemming åpenbart ikke er i stand til å forstå hva samtykket omfatter."

- Samtykkekompetansen må vurderes **konkret og ut ifra nåtidens situasjon**
  - en pasient kan ha samtykkekompetanse på ett område, men ikke et annet – i én situasjon, men ikke en annen
  - Kan variere uke til uke, fra dag til dag og i løpet av dagen
- Krav om manglende forståelsesevne
  - «...**åpenbart** ikke i stand til å forstå hva samtykket omfatter»
  - pasienten forstår ikke begrunnelsen bak eller behovet for å motta helsehjelpen, hva hjelpen går ut på eller hva som kan bli resultatet av å nekte å ta imot hjelpen
  - er helsepersonellet i tvil, skal pasienten ha rett til å samtykke (eller nekte)

Hvordan vurdere samtykkekompetanse?

- Loven sier ingenting om hvordan selve avgjørelsen skal gjøres
- Det sentrale er *om pasienten klarer å ta en beslutning som ikke i for stor grad er påvirket av sykdommen*
- Konkret og skjønnsmessig helhetsvurdering

Sentrale momenter i vurderingen er pasientens evne til å

- 1.** forstå informasjonen som ligger bak beslutningen om å gi helsehjelp
- 2.** anerkjenne informasjonen i egen situasjon og erkjennelse av eget hjelpebehov
- 3.** resonnerer med informasjonen i avveining av behandlingsoalternativene
- 4.** uttrykke et valg

(FARV-momentene)

Vanlige misforståelser

Pasienter som ikke følger
legens råd mangler
samtykkekompetanse

Når samtykkekompetanse
mangler, mangler den for
alle beslutninger

Mangel på
samtykkekompetanse er
permanent

Pasienter som har demens
mangler alltid
samtykkekompetanse

Hvem skal vurdere samtykkekompetanse?

- Ofte lege, tannlege eller psykolog
- Kan også være sykepleier eller annet kvalifisert personell, avhengig av hvilken type helsehjelp som gis
  - for eksempel ang stell og pleie
- Må være *kvalifisert* til å gjøre vurderingen
  - ev. sørge for at det blir innhentet kompetent vurdering

Formkrav til selve avgjørelsen

- Avgjørelsen om manglende samtykkekompetanse skal være begrunnet og skriftlig
  - Hvordan er samtykkekompetansen undersøkt?
  - Hva er gjort for å informere pasienten?
  - Hvem er faglig ansvarlig og hva er hans eller hennes endelige vurdering og konklusjon?
- Avgjørelsen skal, om mulig, straks legges frem for pasienten og nærmeste pårørende

Helsehjelp til pasienter uten samtykkekompetanse

Ikke motstand:

- pasient- og brukerrettighetsloven § 4-6
- Helsepersonellet tar avgjørelsen om helsehjelp på nærmere vilkår
- Skiller mellom *lite inngripende* helsehjelp og *alvorlig inngrep*
- Nærmeste pårørende skal rådføres
- Bare journalføre, ikke krav om vedtak

Motstand:

- pasient- og brukerrettighetsloven kapittel 4 A
- Bruk av tvang – strenge vilkår og saksbehandlingsregler
- Krav om vedtak som sendes til statsforvalteren som kontrollorgan
  - Skjema for vedtak finner du på Helsedirektoratets nettsider

Hvor kan du lese mer om samtykkekompetanse?

«*Pasient- og brukerrettighetsloven med kommentarer*», kommentarene til § 4-3

«*Psykisk helsevernloven med kommentarer*», kommentarene til § 2-1

Begge rundskrivene finner du på Helsedirektoratets nettsider.

Aldring og helse
Nasjonalt senter

Del II: Fremtidsfullmakt, legalfullmakt og vergemål

Hva er en fullmakt?

- Du kan gi en annen person myndighet til å opptre og handle på dine vegne
- Du kan for eksempel gi
  - ... fullmakt til å klage på rettigheter eller tjenester
  - ... fullmakt til å bruke tjenester på Helsenorge eller kontakte Helfo
  - ... fullmakt til å hente ut legemidler på apoteket

Hva er en fremtidsfullmakt?

Med en *fremtidsfullmakt* kan du selv bestemme at noen du stoler på, skal ivareta dine interesser den dagen du ikke klarer det selv

Hvem kan opprette en fremtidsfullmakt?

- Alle over 18 år kan opprette en fremtidsfullmakt
- Du må skrive fullmakten mens du fortsatt har forståelse for innholdet i og betydningen av fullmakten
  - Da kan du også trekke fremtidsfullmakten tilbake eller opprette en ny

Det kan være lurt å få en **legeerklæring** så snart fullmakten er skrevet. Ta med fremtidsfullmakten til legen slik at dere kan prate om innholdet.

Hvem kan være fullmektig?

- Du bestemmer selv hvem du vil ha som fullmektig
  - familie
  - en venn
  - en annen person du har tillit til
- Det må være en fysisk person, ikke et firma eller selskap
- Du kan utpeke **flere** fullmektiger
  - Vær tydelig på hvem som har ansvar for hva
- Du kan utpeke en fullmektig nummer to (**reservefullmektig**)
- **Husk** å spørre om personen vil være fullmektig

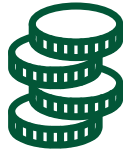
Krav til en gyldig fremtidsfullmakt

Hva kan fremtidsfullmakten omfatte?

- Du bestemmer selv hva fullmakten skal omfatte
- Kan omfatte både **økonomiske** og **personlige** forhold
- Fullmakten bør i størst mulig grad dekke dine behov

- Eksempler på **økonomiske** forhold:
  - betale regninger
  - håndtere løpende inntekter og utgifter
  - håndtere ulike gjeldsforhold
  - opprette eller avslutte bankkontoer
  - drift eller utleie av fast eiendom
  - drift av næringsvirksomhet
  - gaver

- Eksempler på **personlige** forhold:
  - søke om tjenester og ytelser fra det offentlige
  - klage på vedtak
  - hvilke eiendeler du vil ha med på sykehjemmet
  - at det skal brukes penger på sydenturer eller kulturelle arrangementer
  - rydde opp i digitale tilganger
  - sosiale medier
  - hvem som er nærmeste pårørende
  - kjæledyr

Enkelte ting kan **ikke** reguleres i en fremtidsfullmakt:

- stemme ved valg
- inngå ekteskap
- erkjenne farskap
- opprette eller tilbakekalle testament
- samtykke til tvang
- andre særlige personlige forhold

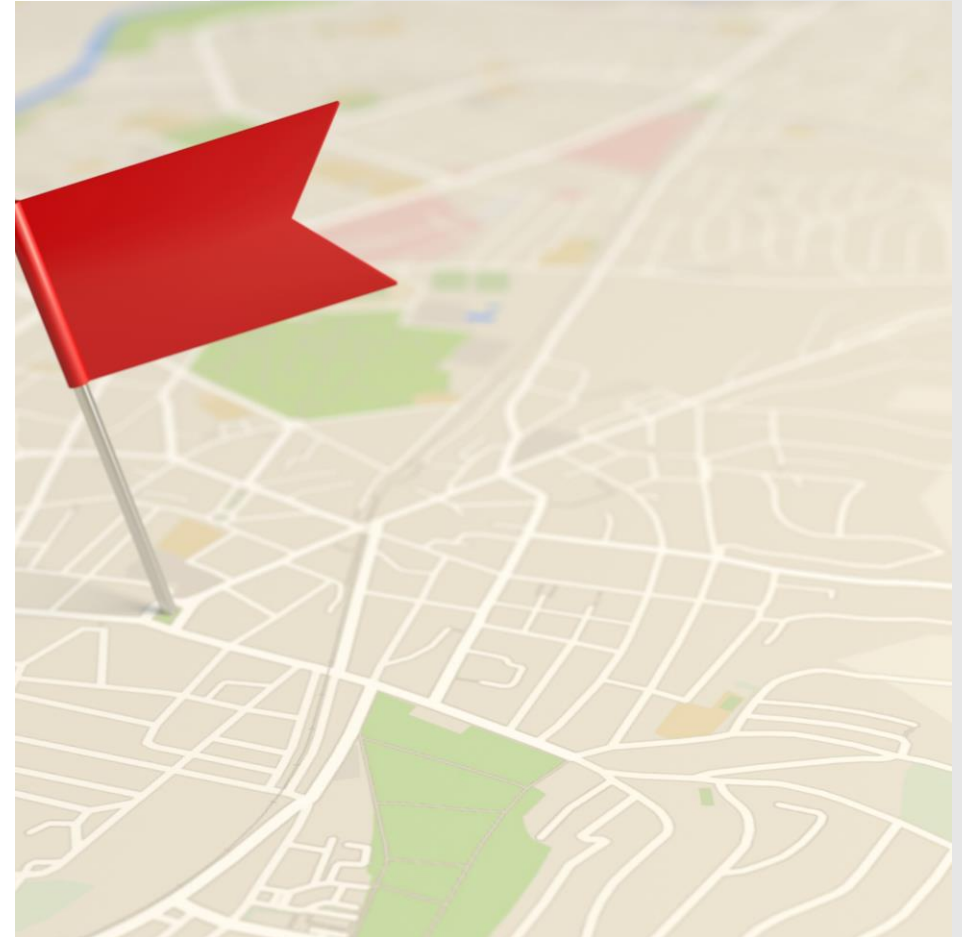
Hva skjer når fremtidsfullmakten er skrevet?

- Du har selv ansvaret for fullmakten
  - Fullmakten skal ikke registreres hos statsforvalteren
  - Fullmakten skal ikke godkjennes på forhånd av statsforvalteren
  - Fullmakten skal ikke oppbevares hos statsforvalteren

Når trer fremtidsfullmakten i kraft?

- Fullmakten trer i kraft når du *ikke lenger er i stand til å ivareta egne interesser*
- Fullmektigen kan få en **stadfestelse** fra statsforvalteren
  - En attest som kan vises og legges frem for banken, Kartverket eller andre
- Hvordan søke?
  - Søknad på statsforvalteren.no
  - Original fremtidsfullmakt
  - Dokumentasjon på at pårørende er varslet
  - Legeerklæring

Eksempel på fremtidsfullmakt

Nedenfor ser du et eksempel på hvordan en fremtidsfullmakt kan se ut. Dette er altså ikke en mal for utfylling. Det er opp til deg som fullmaktsgiver å bestemme hva fremtidsfullmakten skal inneholde. Dette eksempelet er derfor kun ment å være en hjelp til utfyllingen og tips til hva du bør ha tenkt gjennom. Du oppfordres til å foreta endringer slik at eksempelet bedre tilpasses dine ønsker og behov. Det kan også gjøres endringer utover de punktene som er opplistet. Husk bare at dokumentet må oppfylle de formkravene som stilles til fremtidsfullmakter. Mer opplysninger om fremtidsfullmakter og hvilke formkrav som stilles finner du på vergemal.no.

Fullmakten skal tolkes i lys av dine ønsker så langt det er mulig. Vær oppmerksom på at jo rundere du er i formen, jo mer er det rom for tolking. Er du mer konkret i beskrivelsene, er det mindre rom for tolking. Det kan imidlertid gi utfordringer hvis livssituasjonen din endrer seg. Et eksempel kan være hvis du lister opp navn på barnebarn istedenfor å skrive «alle mine barnebarn», da risikerer du at nye barnebarn som blir født senere, ikke er omfattet av fullmakten.

Det er ikke nødvendig å bruke advokat for å opprette fremtidsfullmakt, men en advokat kan hjelpe deg hvis du ønsker det.

Fremtidsfullmakten skal ikke sendes eller registreres, men du bør oppbevare den på et trygt sted og informere relevante personer om hvor den kan finnes.

I tillegg til fremtidsfullmakt, bør du tenke gjennom om du ønsker å fyller ut andre dokumenter som gjelder din fremtid. Dette kan for eksempel være testament, donorkort, «livstestament» etc.

FREMTIDSFULLMAKT

Dette er kun et eksempel – ikke en mal for utfylling. Ord/setninger er markert med rød skrift eller klammer for å gjøre fullmaktsgiver oppmerksom på viktige punkter og hvor man må legge til opplysninger selv. Fullmaktsgiver oppfordres her til å foreta endringer slik at eksempelet bedre tilpasses vedkommendes ønsker og behov. Det kan også gjøres endringer utover de punktene som er markert så lenge dokumentet oppfyller de kravene som stilles til fremtidsfullmakter. Opplysninger om hvilke krav som stilles finner du i vårt informasjonsskriv.

Undertegnede, [navn] [fødselsnummer] gir herved [navn] [fødselsnummer] fullmakt til i fremtiden å representere meg og handle på mine vegne dersom jeg på grunn av sinnslidelse, herunder demens, eller alvorlig svekket helbred, ikke lenger er i stand til å ivareta egne interesser. (Hvis fullmektigen er fullmaktsgivers samboer/ektefelle: [Hvis samboerskapet/ekteskapet opphører skal fullmektigen fortsatt kunne ivareta mine interesser etter fullmakten/fullmaktsforholdet opphøre/personen som er oppført som erstatningsfullmektig tre inn som fullmektig].)

Fullmaktens ikrafttredelse

Fullmakten trer i kraft fra det tidspunkt det foreligger erklæring fra min lege på at jeg ikke kan ivareta egne interesser. Fullmektigen har rett til å innhente legeerklæring om min helsetilstand, for å godtgjøre at jeg er ute av stand til å ivareta mine interesser.

Min fullmektig skal ved ikrafttredelse underrette meg [og min ektefelle/samboer [navn]] om fullmaktens ikrafttredelse og om dens innhold. Andre pårørende jeg ønsker at skal varsles: [navn]. [Hvis min ektefelle/samboer ikke lenger er i live skal også [navn] underrettes.]

Fullmektigens oppgaver

[Min fullmektig/mine fullmektiger] skal ivareta mine [personlige og/eller økonomiske interesser], [herunder/begrenset til]:

- [Å betale mine utgifter]
- [Å sørge for at min eiendom i [adresse og gnr/bnr/snr eventuelt andel nr., navn på borettslag og organisasjonsnummer] blir solgt på det tidspunkt jeg får fast sykehjemsplass. Ved reinvestering av midler i ny bolig gjelder fullmakten tilsvarende for denne eiendommen. Midlene fra salget skal, etter at all min gjeld er betalt, [deles likt mellom mine barn.]
- [Å avhende løsøre/egenheter jeg ikke kan nyttiggjøre meg av når boligen er solgt. Dette skal gjøres i samråd med mine pårørende/i samsvar med testament].
- Å sørge for at hvert av mine barn får utdelt inntil kr [beløp] i gaver hvert år så lenge min økonomi gir rom for det. Det skal alltid være tilbake minimum kr [beløp] av mine likvide midler.

[Min fullmektig/mine fullmektiger] har krav på å få dekket sine utgifter ved utøvelse av vervet av mine midler og skal hvert år kunne beregne seg et rimelig vederlag for sitt arbeid, begrenset til kr [beløp].

[Fullmektigen skal ha opplysnings- og regnskapsplikt for [angi navn].

Vedvarende fullmakt

- Vanlig fullmakt som *blir* en fremtidsfullmakt
- Gjelder fra det tidspunktet du oppretter den – og hvis du blir ute av stand til å ivareta egne interesser
- **NB!**
  - Må oppfylle kravene til en fremtidsfullmakt

Legalfullmakt

- Nærstående kan gjøre dagligdagse økonomiske disposisjoner på vegne av et familiemedlem som på grunn av demens eller annen sykdom eller skade, ikke kan ivareta sine økonomiske interesser

Vergemål

- Offentlig, frivillig hjelpeordning for personer som trenger hjelp til å ivareta interessene sine
- Statsforvalteren vurderer om vilkårene for å få verge er oppfylt
  - «Hvis det er **behov** for det, kan det opprettes vergemål for den som har fylt 18 år, og som på grunn av sinnslidelse, herunder **demens**, psykisk utviklingshemming, rusmiddelmissbruk, alvorlig spilleavhengighet eller alvorlig svekket helbred **ikke er i stand til å ivareta sine interesser**»
- Hvem kan være verge?
  - nær familie
  - andre med tilknytning til personen
  - faste, profesjonelle verger
- Hva hvis personen ikke ønsker verge?

Vergemålsloven § 20 annet ledd (ny fra 2023):

«Vergemålet er et **frivillig** støttetiltak. Den som ønsker verge, skal skriftlig samtykke til opprettelsen av vergemålet, vergemålets omfang og hvem som skal være verge. Dersom personen ikke er i stand til å danne, holde fast ved eller formidle sine ønsker, skal den beste tolkningen av personens vilje og preferanser legges til grunn ved vurderingen av om han eller hun ønsker vergemålet, og ved vurderingen av vergemålets omfang og hvem som skal være verge. Ved tolkningen skal det blant annet legges vekt på hva personen gir uttrykk for, personens verdier, livssyn, tidligere ønsker og oppfatninger, personens forståelse og hvordan noen som har hatt varig og løpende kontakt med personen, tolker personens vilje og preferanser. **Det kan ikke opprettes vergemål dersom det etter en samlet vurdering legges til grunn at dette vil være i strid med personens ønsker.** Personen har rett til rimelig tilrettelegging»

- Vergemålet skal tilpasses personen behov
- Kan omfatte både personlige og økonomiske interesser
- Vergen skal ivareta personens interesser og kan ikke gjøre noe mot hans eller hennes vilje
- Vergen må søke godkjenning fra statsforvalteren for større disposisjoner
- Statsforvalteren fører tilsyn med vergene

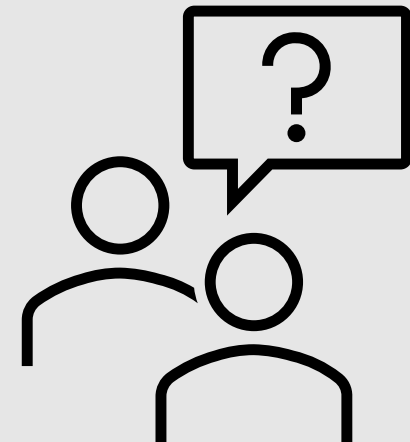
Fratakelse av rettslig handleevne:
I noen få vergemål bestemmer domstolene at personen blir fratatt retten til å bestemme selv

<https://www.sivilrett.no/vergemal>
e-læringskurs om vergemål hvis du vil lære mer

Kontakt

- Spørsmål om privatøkonomi?
  - Økonomitelefonen for pensjonister: **22 42 73 00**
  - Nav har egen rådgivningstjeneste om privatøkonomi
- Spørsmål om fremtidsfullmakt, legalfullmakt eller vergemål?
  - Statsforvalteren i ditt fylke (vergemålsavdelingen)
- Spørsmål om tilgang til bankkontoer, bruk av bank-ID m.m.?
  - Snakk med banken om disposisjonsfullmakt
- Spørsmål om helse- og omsorgstjenester og pasient- og pårørenderettigheter?
  - Pasient- og brukerombudet
  - Statsforvalteren

Aldring og helse
Nasjonalt senter